پښتو او د ژباړې اړتیا

صالح محمد صالح

Download from; aghalibrary.com

سریزه:

ژباړه د هرې ژبې لپاره د یوې سترې روزونکې او مرستیالې په کچه ارزښت لري، هره ژبه د ژباړې په مرسته هم ژوندۍ پاتېږي، هم په پوهنیز، ټولنیز، ښوونیز او فرهنګي ډګر کې ځان ته د پرمختګ لاره اواروي. اوس ځینې ملتونه د ژباړې د ارزښت له مخې دومره ویښ او هڅاند شوي، چې هر ارزښتمن کتاب په خپله ژبه ژباړي او خپروي یې. پرته له دې چې مذهبي، فرهنګي او ټولنیز توپیر د هغوی لپاره کوم برید او خنډ وي.

ښه بېلګه یې په امریکا کې هغه نوی لیکل شوی اثر دی، چې لا یې اصلي مسوده نه وه چاپ شوې، چې د ایرانۍ ژباړې زېري یې د ایرانیانو غوږونو ته ورسېد. که چېرې په ایراني فرهنګ او ادب کې د ژباړې ونډه یوې خوا ته کړو، نو له ژباړې پرته به دغه ژبه ډېره غني ونه برېښي. همدغه راز که اردو ژبې ته ځیر شو او د پرمختیون یا پرمختګ لامل یې وڅېړو، نو یوازېنی لامل چې دغه ژبه یې تر نړیوالو پولو رسولې، په اردو کې د بېسارو او هراړخیزو کتابونو ژباړه ده، چې د نولسمې پېړۍ په وروستیو کې یې سرعت زیات شو. خو شلمې پېړۍ، دغه ژبه نژدې په ټوله نړۍ کې خپره کړه، اوس شرق څه، چې په غرب او نورو خلیجي هېوادونو کې هم ګڼ شمېر وګړي پرې خبرې کوي او ان چې پالي یې هم.

که څه هم د اردو ژبې تاریخي قدامت ډېر لږ دی، خو اوس د انټرنټ او کمپیوټر ژبه ده، ګڼ شمېر ویونکي لري او د نړۍ له مهمو ژبو څخه ګڼل کېږي.

له بده مرغه چې کله کله خو یوې ژبې ته هغه ارزښت نه ورکول کېږي، څومره چې ورسره ښایي. وایي: ټېګور خپل شهکار اثر ګیتانجلي په بنګالۍ ژبه ولیکه، خو په پیل کې یې یوازې د ګوتو په شمېر مینه وال ځان ته رامات کړل، کله چې ټېګور دغه اثر په انګرېزۍ راوژباړه، نو د نوبل نړیواله ادبي جایزه یې ترلاسه کړه او په دې توګه د نړیوالو نوماندو (مشهورو) لیکوالو په ډله کې وشمېرل شو، هغه هنري متره یې هم په نړیواله کچه مطرح شوه، ځکه خو یې د خپلو څو رخه ګرو (حریفانو) په وړاندې ویلي وو:

د مینې هغه خدای چې ما په شرق کې لټاوه، له غرب څخه د مینې لاسونه راوغزول.

Download from; aghalibrary.com

ستره ستونزه همدغه ده چې کله-کله چاپېریال نامساعد وي او د فرهنګیانو، ادبپالو او هنرپالو لاسونو ته زیندۍ وراچوي، ګنې شهکار اثر که په هره ژبه کې وي، خپل هنري ارزښت یې خوندي او پټ وي. ښووایان که په پارسي ژبه ژباړل شوی، بیا هم زیاتو کسانو لوستی، د اټکل له مخې استاد حبیبي په طلوع افغان ورځپاڼه کې برخې- برخې خپور کړی هم دی، چې لا راټول شوی نه دی. خو که هر وخت راټول او د یوه ښېل کتاب په بڼه چاپ شي، خپل هنري او ادبي ارزښت به لري.

ژبه د پوهونې- راپوهونې تر ټولو ښه او اغېزناکه وسیله ګڼل کېږي، چې انسانانو د خپل ژوند له پیله تر دې دمه ترې ګټه اوچته کړې ده. یوه زمانه به انسانانو د خبرو- اترو لپاره کره او سمه ژبه نه درلوده، د خطر په وخت کې به یې یو ډول ږغ کاوه، د خوښۍ په وخت کې به یې ځانګړې نارې او کوکې وهلې، د خواشینۍ لپاره به یې ښېل اوازونه کښنل، همدغو ږغیزو توکو (موادو) د خلکو ترمنځ دود وموند، چې وروسته یې ږغیزه یا د خبرو- اترو اوسنۍ ژبه دود کړه.

د ځینو لرغونو پاچایانو او ټولواکانو په وخت کې چې لیکنۍ ژبه لا نه وه دود شوې، نو انځورګرانو به د ونو پر ډډونو، دېوالونو یا ښویو ډبرو انځورونه کښنل، د انځورونو په واسطه به یې خپل نور ملګري یا هملاري پوهول، خو کله چې لیکنۍ او ږغیزې ژبې لږ څه نور پرمختګ هم وکړ، لیکدود رامنځته شو، چې اوس د نړۍ ټولې ژبې ځانګړی لیکدود او لیکلار لري. ان داسې هېوادونه هم شته چې څو ژوندۍ ژبې په کې ویل کېږي، خو هلته هرې سیمې ته داسې نصاب، اداري نظام او د خلکو ژبه هماغه ژبه وي، چې د سیمې ډېرکي خلک یې ویونکي وي، حکومتونه هم هرې ژبې ته برابر ورکوي او کوښښ کوي، چې د خپل هېواد او سیمې هرې ژبې ته وده ورکړي. درسي نصاب په هماغه ژبه وي، لوحې په هماغه ژبه وي او خبرې اترې هم هماغسې دود لري .

د پښتو یوه ستونزه دا ده چې په لره خوا کې د اردو ژبې تر ښکېلاک لاندې ساه کاږي او بل پلو یې بیا د پارسي، په ځانګړې توګه د ایران کلتوري ستم زیاه ځپلې ده. په کوټه، ږوب، لورلایي، پښین، ږوب، ان تر پېښوره پورې یوه لوحه هم په پښتو نه ده راژباړل شوې، که شته، هم د ګوتو شمېر والې له مخې لږې دي. یو ښوونځی هم پښتو لوست نه ورکوي. نو پښتو به څنګه وده وکړي؟

په ټوله سیمه کې واکمن دولت اجازه نه ورکوي، چې په ښوونځیو کې دې پښتو لوست ورکړل شي. دولت اجازه نه ورکوي، چې کومه لوحه دې په پښتو واړول شي.

Download from; aghalibrary.com

په لره خوا کې هم د کابل او هرات غوندې نورو ولایتونو یا ښارونه د پښتنو او پښتو هدیره ګڼل کېږي، په دې دوو لسیزو کې د چا نه یاد ېږي، چې په کابل یا هرات کې دې د پارسي کتابونو په اندازه دې پښتو کتابونه چاپ شوي وي.

په سیمه کې تر پنجابیانو وروسته پښتانه غوڅ اکثریت دي، خو ستونزه دا ده چې په د پاکستان په ځینو ښارونو او هندوستان کې پښتانه یوازې په دې پېژندل کېږي، چې له خپل نوم سره د (خان) توری لیکي، په هند کې خو ډېرکي پښتانه نه په پښتو خبرې کولای شي، نه هم پښتو لوستلای شي.

زموږ موخه د ژباړې له اړخه د پښتو پیاوړي کول دي، غوره به دا وي، چې پر نورو خواوو زیاتې څرګندونې ونه کړو.

که چېرې پښتو ته د ژباړې لپاره د کار و زیار تیاری نیول کېږي، تر هرڅه لومړی باید د پوهنتونونو او ښوونځیو درسي کتابونه په نوي میتود او له نویو پوهنیزو معیارونو سره سم برابر، بیا دې چاپ او ووېشل شي. خو د پوهنتوني کتابونو د ژباړې په برخه کې هم زیاتې ستونزې شته، چې وروسته به یې پر خپل ځای وڅېړو.

پښتو یوازې په دې وده نه کوي، چې هرڅوک دې ورباندې پوه شي او پښتو خبرې دې وکولای شي، بلکې پښتو که په هره توګه وده کوي او د ودې لارې چارې یې هرڅه وي، یو ارزښتمن اړخ یې د پوهنیزو کتابونو ژباړه ده، چې دغه کار د ژبې په بډایتوب او وده کې ستر اغېز لري. خو د پښتو بدمرغي همدا ده چې پوهنیز کتابونه یې لږ دي او د ژباړې تله یې درنه نه ده، د پښتو د علمي کولو لپاره یوه داسې اقدام ته ضرورت شته، چې وکولای شي په ټوله سیمه کې مېشت پښتانه د پردیو له کلتوري ستم څخه راوباسي، یوه اېډیولوژیکه تګلاره دې ورباندې پلې کړي، چې شعوري خلک کار او پراخو هڅو ته اړ کړي. هسې خو هم ویل کېږي، چې پښتو په مړو ژبو کې راځي او تر څو کلونو وروسته به له خلکو هېره وي، هغه د چا خبره د مړو شویو ژبو په کتار کې به راځي.

ژبه په دوه ډوله ده: یوه هغه چې ژوندۍ ده، هغه ژبه چې د یوه یا څو ملتونو وګړي پرې خبرې او لیک-لوست کوي، باید هر څوک ورباندې وپوهېږي.

دویم ډول هغه ژبه ده، چې په هغې باندې د خبرو اړتیا نه پېښېږي، دا ژبه مړه ده، نه سم اسلوب او ژبني قوانین لري، نه به هم په ورځني ژوند کې کارول کېږي).1(

Download from; aghalibrary.com

څرګنده خبره ده چې نه کارېدونکې ژبه پاینښت، محبوبیت او پیاوړتیا نه شي موندلای، خامخا به له دوده لوېږي او له کاروني څخه لوېدلې ژبه نه له نورو سیالو ژبو سره سیالي کولای شي، نه هم له پوهنیزو شتو څخه برخمنېدلای شي، له پښتو سره هم همدغه د میرې سلوک شوی، پښتانه په دې ګناه ځپل شوي، سپک شوي او رټل شوي، چې په پښتو خبرې کوي.

تر هغه وخته چې پښتو د دفتر او رسمي ادارو، دربار او دولت ژبه نه شي، وده یې هم ناشونې ده. ښه دا ده چې خپله آر (اصله) سکالو (موضوع) له څو اړخونو وڅېړو او وګورو چې جفاکارو کومې نادودې ورسره کړي، همدغه راز یې د ژباړې له اړخه یې د ودې او پراختیا کومې لارې چارې اوارولای شو؟

په ټولنیز ډګر کې:

ټولنیز ژوند د انساني اړیکو یوه واحد بهیر ته اړتیا لري، په یوه ټولنه کې انسانان یو بل ته لازم او ملزوم دي، چې همدغه اړتوب او یا یو بل ته ضرورت، انساني ټولنه پالي. له ورکاوي او ړنګېدو څخه یې ساتي.

کله چې موږ د ژبې اړخ ته پام کوو، نو په دې برخه کې که څوک غواړي، هراړخیزه هڅه پیل کړي، لومړی باید د نورو ژبو، ملتونو، توکمونو او دودونو لـه څرنګوالي څخه ځان خبر کړي، که چېرې په یوه ژبه کې د نورو ملتونو، د دودونو، کلتور او پوهنیزو هڅو په اړه لیکنې او مواد نه وي موجود. نو په دغسې بېخبرۍ کې هر فعالیت، کار و زیار بشپړه پایله نه ورکوي. ځکه په داسې بېخبرۍ کې قضاوتونه او اټکلونه ناسم خېژي.

په پښتو کې هم باید د نورو هېوادونو د ټولنیزو اړیکو او ټولنیزو دودونو اړوند کتابونه راوژباړل شي. په دې توګه به هم د نورو هېوادونو لـه ټولنیزو تجربو څخه ګټه اخیستلای شو، هم به د یوې داسې نوې ټولنې بنسټ ایښوولای شو، چې د نېکمرغۍ او سعادت لپاره یې په خپله هڅه کوو .

دا چې پښتو دومره وروسته پاتې ده او په نړۍ، یا نورو ملتونو کې دومره مطرح نه ده، وجه یې همدا ده چې ټولنیزې اړیکې یې کمزورې دي، تر اوسه د پښتنو د ټولنیزو چارو کوم اړوند کتاب په انګرېزۍ نه دی ژباړل شوی، چې نړۍ یې ولولي او ځان پرې خبر کړي. له همدې کبله زیات پښتوضد او پښتون ضد کسان چې یوه موخه یې د پیسو ګټل وي، د افغاني ټولنې ارزښتونو، دود او

Download from; aghalibrary.com

روایتونو ته پام نه کړي، راولاړېږي او داسې فلمونه جوړوي، یا داسې مطبوعاتي خپرونې کوي، چې په افغانستان کې نه وېشل کېږي، بلکې امریکا یا نورو هېوادونو ته لېږل کېږي او هلته خپرېږي. دغسې یو فلم په کابل کې د ایینې دفتر له خوا جوړ شوی و، دغه مرکز د فرانسویانو له خوا حمایه کېږي، لویه موخه یې همدا ده چې غیردولتي خپرونو ته مالي لګښت ورکړي او نورې هنري چارې ترسره کړي. دوی د اسامه په نامه یو فلم جوړ کړی، چې یوه افغانه ماشومه یې په کې انځور کړې ده، منفي کرکټرونه یې ټول پښتانه دي، چې په پښتو خبرې کوي. سم او په اصطلاح ملایکې ورونه ټول د نورو ژبو ویونکي دي.

دغسې یوه بله بېلګه Escape from Taliban [له طالبانو تېښته] نومی هندی فلم دی، چې په دې وروستیو کې خپور شو، په دې فلم کې هم د پښتنو پر ټولنیزو ارزښتونو ملنډې وهل شوي، د دوی ټولنیزو ارزښتونه او دودونه منفي معرفي شوي، حال دا چې زیات پښتني-کلتوري ارزښتونه له اسلامي ارزښتونو سره غاړه غړې دي. که چېرې پښتنو د خپلو ټولنیزو ارزښتونو د ځلولو او خپرولو وسیلې لرلای، یا یې لږ تر لږه د نورو هېوادونو ټولنیز ارزښتونه په پښتو یا د پښتنو ټولنیزو ارزښتونه په نورو ژبو ژباړلای، نن به د دغسې خرافاتو او لاروړکوونکو هنرونو مخه هم نیول کېدای شوای.

د دې لپاره چې ایرانیان په خپل ټولنیز ژوند کې له کومې ممکنه ستونزې او ورکاوي سره مخ نه شي، نو اکثره بروشرونه، خبري پاڼې او اعلانونه د هغوی په خپله ژبه ژباړل شوي، ان پر داروګانو، تولیدي توکو او نورو محصولاتو هم په ایرانۍ ژبې لیکنې شته، چې د هغوی یو ماشوم هم پرې پوهېږي، ایرانیان دې ته نه مجبورېږي چې وییپانګه ورپسې راواخلي، یا هم بله ژبه ورپسې زده کړي. ټلویزیون، راډیو او ځینې نور ټلویزیوني چینلونه هم په پارسۍ ژبه دي، چې د ایران لپاره خپرونې کوي. له دې کبله نه ایرانی ولس په دې برخه کې کومه ستونزه لري، نه یې هم ماشومان خپله ملي او رسمي ژبه هېروي، بلکې د ملت جوړونې پروسه یې هم په ښه روانه ده او برياوې یې هم خورا زیاتې دي .

په ټولنیز ژوند کې ژبه هغه وخت غوره رول او خپل بشپړ مسئولیت ترسره کولای شي، چې پوهاوی-راپوهاوی پرې اسانه وي. همدغه راز ښه زېرمه او بنسټ ولري، که چېرې ژبه د ژباړې په برخه کې بهرنی ملاتړ ونه لري او ځواک ورکوونکې سرچینه یې کمزورې وي، امکان لري، خلک د یو بل د

پوهونې لپاره د نورو ژبو له ادبي، هنري او ټولنیزو وییونو څخه کار واخلي، خو که چېرې یوه ژبه د خلکو ټولې ژبنۍ اړتیاوې ځوابولای شي، خلکو ته هم هوسایي وربخښي، د دې ترڅنګ د ټولنیز ژوند نظام هم روغ او رمټ پاتېږي.

پښتو نیولوجېزم ، نیولوګېزم (لغت جوړونه، ویی رغونه) یوه ستره اړتیا:

په پښتو باندې د پوهنیزو کتابونو ژباړه که له یوې خوا یوه ستره اړتیا ده، له بلې خوا د پرمختګ او پرمختیا پرلوري یو ستونزمن ګام هم دی. په دې برخه کې که کتابونه ژباړل کېږي، نو یوه ستونزه چې زموږ لیکوال ورسره مخ کېږي، هغه په پښتو کې د ځینو پوهنیزو اصطلاحاتو نشتوالی دی. همدا اوس هم زیاتې طبي لیکنې پښتو ته راژباړل کېږي، چې اکثره انګرېزي اصطلاحات یې ټکي په ټکي را اخیستل کېږي، په په پښتو کې یې انډول (معادل) نه وي. له دغه ډول لیکنو څخه یوازې هغه کسان ګټه اخیستلای شي، چې د هماغه مسلک او مهارت لارویان وي. په هغه برخه کې معلومات او مطالعه ولري. له دې کبله زیات لیکوالان د پوهنیزو کتابونو ژباړې ته زړه نه ښه کوي.

که کوم طبي کتاب پښتو ته ژباړل کېږي، 30 سلنه یې لاتیني او انګرېزي اصطلاحات را اخیستل کېږي. چې محصل اړ دی، هغه اصطلاح کټ- مټ ذهن ته وسپاري، حال دا چې په پښتو کې به یې اصلي مانا ډېره ښه کېږي او معادل توری به ورته جوړېدی هم شي، نو له ژبپوهانو څخه هیله کوو چې د مسلکي کتابونو د زیاتوالي او د ژباړې د ښه والي لپاره طبي، ساینسي او ... قاموسونه ولیکي، چې کومه ستونزه پاتې نه شي.

که چېرې د ژبپوهنې له قواعدو او اصولو ناخبره کسان لغت جوړونې (نیولوجېزم) ته لاس غزوي، ښایي پایله یې ګټوره نه وي، ژبپوهان دغه کار ښه کولای شي.

په اسلامي ډګر کې:

پښتو او اسلام سره تړلي د زنځیر دوې کړۍ دي. هغه قوانین او قواعد چې اسلام يې لري، په پښتو کې هم شته او مني يې. د دې لپاره چې دغه مانیزې (معنوي) اړیکې نورې هم پیاوړې شي او په خلکو کې اسلام لا غزونې وکړي، په کار ده چې په مسجدونو کې ماشومانو ته تدریسېدونکي کتابونه په پښتو وژباړل شي، البته هغه کتابونه چې په پارسي یا اردو ژبو دي.

زموږ زیات ملایان همدا اوس هم په کلیو کې که قدوري، خلاصه او یا پنج کتاب تشریح کوي، ترجمه يې په پارسي یا اردو وي، چې نه يې زیات ښوونکي په پوره مانا پوهېږي، نه هم زده کوونکي. خو که چېرې دغه اسلامي کتابونه پښتو ژباړه ولري، هم به دغه ماشومان ورباندې ښه ترا پوهېږي، هم به زیات خلک ترې ګټه اخیستلای شي، لکه څنګه چې په دې وروستیو کې ښاغلي جان محمد کاکړ قدوري او نور ظلم په پښتو ژباړلي، دغه ډول نور کتابونه هم که پښتو ته واړول شي، هم به خدمت وي، هم ثواب.

زیات کلیوال خلک لا خبر نه دي، چې پنج کتاب (پنج ګنج) د خلکو له خوا لیکل شوی، که نه د ایتونو ترجمه ده. ځکه همدا اوس هم ځینې ساده خلک وايي: پاک خدای په پنج کتاب کې فرمایلي دي:

کریمای ببخشای برحال ما

که استیم اسیر کمند هوا

یا هم د حدیث او ایت توپیر نه شي کولای، نو ځکه وايي: د پاک خدای یو حدیث دی.؟!

که چېرې نوي اسلامي کتابونه جوماتونو ته لار ومومي، له دغه ډول تدریسي- اسلامي کتابونو سره پښتو ژباړه هم مله شي، د عام ولس سترګې به هم روښانه شي، ملایانو ته به هم پوهونه اسانه شي.

په ژباړه کې ځراکت:

هر ژباړن به په خپل کار کې مسلکي تجربه نه لري، اکثره کسان د خپل ذوق له مخې ژباړه کوي، چې دغه کار ښه پايله هم ورکړې ده، ځکه زيات پوه او د لوړو زده کړو خاوندان ليدل شوي، چې سمه ژباړه نه شي کولای. ځينې کارپوهان په دې عقيده دي:

که سړی نورې ژبې زده کوي، نو اړ دی چې ترڅنګ يې څو نورې ژبې هم زده کړي. دوی د پارسي مثال ورکوي، چې 40٪ عربي په کې ګډه ده. هغه څوک چې غواړي پارسي زده کړي، بايد عربي هم زده کړي. يا هغه کس چې غواړي اردو ژبه زده کړي، اړ دی، چې عربي، انګرېزي او ... هم ياد کړي، چې دغه ستونزمن کار، خورا زيات وخت او زيار ته اړتيا لري.

د پښتو ژبې نېکمرغي په دې کې ده، چې سوچه توب لري، په کار ده چې دغه کره والی يې وساتل شي، نه دې دومره افراط وشي، چې خلک قاموسونو ته اړتيا پيدا کړي، نه دې دومره ساده شي، چې هغه ټول اصول او ژبني قواعد يې مات کړای شي، بلکې منځنۍ لار يې غوره ده.

يو شمېر کسان چې ژباړه کوي، د پښتو د متقابلې ژبې له ژبنيو اصولو، قواعدو، ګرامر، نحو او نورو اړخونو سره زياته بلدتيا نه لري، د ساري په توګه په جرمني کې د يوې کوچې پېغلې انځور چاپ شوی و، چې په پارسي کې ترې لاندې ليکل شوي وو: (دختر افغان) خو په پښتو کې بيا په (د افغان لور) ژباړل شوی و، چې اصلي ژباړه يې (افغانه نجلۍ) کېده.

يو پښتو ناول په اردو ژباړل شوی، چې د غويي لاندی (د غويي وچه غوښه) په (ګاو کي نيچآ) يانې (تر غويي لاندې) ژباړل شوی.

بله ستونزه ده چې يو شمېر کسان ټکي په ټکي ژباړه کوي، موضوع ته نه ګوري، د ساري په توګه:

ـ در قسمت های اخير شهر ديده ميشد که مردم دور هم جمع شده اند.

ـ په اخرو قسمتونو کې د ښار زيات خلک ليدل کېدل، چې سره راغونډ شوي دي. (ناسمه)

ـ د ښار په وروستۍ برخه کې د خلکو ګڼه ګوڼه زياته وه. (سمه)

ـ در بين انها اوازه بود، که امروز باران خواهد باريد.

ــ په مابین کې د هغوی اوازه وه، چې نن به باران اوري. (ناسمه)

ــ په هغوی کې ګنګوسې و، چې ښایي نن باران واوري. (سمه)

کله- کله د یوه توري بدلون د ټولې جملې مانا ته زیان رسوي او سړی نه پوهېږي څه ډول یې وارزوي.

د ساري په توګه په پښتو کې هر وخت فاعل تر مفعول مخکې راځي، خو ځینې کسان چې د نورو ژبو تر اغېزې لاندې دي او د نورو ژبو ګرامري قواعد پرې اغېز کړی، په پښتو کې هم تېروتنې کوي:

ــ احمد، وحید وواهه.

د ژباړن موخه دا وي، چې وحید راولاړ شو، احمد یې وواهه. خو په دې جمله کې اصلي مانا داسې ده، چې احمد اوچت شو، وحید یې وواهه. نو که وحید اوچتېږي او احمد وهي، باید داسې ولیکل شي:

ــ وحید، احمد وواهه.

ــ انسان پاک خدای پیدا کړی دی. (ناسمه)

ــ پاک خدای، انسان پیدا کړی دی. (سمه)

ــ په پټیو کې شوتلې، باران راشنې کړې. (ناسمه)

ــ باران، په پټیو کې شوتلې راشنې کړې. (سمه)

یو شمېر توري اوس په اوښتې بڼه کارول کېږي، چې سمه مانا نه ورکوي. د ساري په توګه یو توری یا یو حالت چې باید د اغېزناک (موثر) په توګه وکارول شي، د (اغېزمن) یانې (متاثر) په بڼه کارول کېږي. هغه خبره یا عمل چې پر نورو یې اغېز کړی وي، اغېزناکه (موثره) ده. باید د اغېزمن (متاثر) په توګه ونه کارول شي.

غمجنیه پېښه. (ناسمه) یا هم وایي: خواشینې خبره ده.

ــ غمجنه د اغېزمن (متاثر) لپاره کارول کېږي. باید:

ــ غموونکې، غمناکه، خواشینوونکې وکارول شي.

ـ دردمنه، خبره ده. (ناسمه)

ـ دردناکه خبره ده. (سمه)

ځینې نور توري بیا د خلکو له خوا په بله مانا کارول کېږي، چې اصلي مانا یې ډېره متفاوته ده او هېڅ سر نه ورسره خوري. زیات کسان اوس هم د (اړه) او (اړوند) توپیر نه شي کولای.

اړه د ارتباط مانا لري، په جمله کې داسې راځي:

په دې اړه د خلکو خواشیني زیاته ده.

اړوند د مربوط مانا لري، چې په جمله کې داسې راځي:

ـ اړوندو چارواکو پرې خواشیني څرګنده کړه.

یا:

رڼا یوازې په لمر پورې اړوند توکی نه دی.

خو اوس په نړیوالو راډیوګانو کې هم د دغو دوو یادو شویو تورو توپیر نه سره کېږي. دوی اوس هم وایي:

ـ په دې اړوند چارواکي وایي.

چې سمې بڼې ته یې باید پام وشي. دغه ډول باریکۍ که اوس اصلاح نه شي، وروسته په ژبه کې زیاتې ستونزې راولاړوي، چې دغه ډول ستونزې زیاتره ځوان پوړ ته ګڼ شمېر جنجالونه او سرخوږی ولاړوي. خو استاد رشاد، بیا د (هکله- اړه) پرځای (باب) غوره ګڼي.

په پوهنيز (علمي) ډګر کې:

د ژبې غښتلتيا، بشپړتيا او لرغونتيا د هغې له پوهنيز شاليد څخه جوتېږي. په نړۍ کې هم هغه ژبې زيات پراخ ملاتړي او دود لري، چې پوهنيزه پانګه يې زياته او ويونکي يې په ويلو، لوستلو او کارولو کې کومه ستونزه ونه لري. يوه ژبه هېڅ وخت هم په هنري ليکنو او هنري نثرونو لکه لنډو کيسو، ناولونو او نورو ادبي ټوټو نه علمي کېږي، بلکې د ژبې د علمي کولو او بډاينې لپاره علمي او پوهنيزو کتابونو ته اړتيا شته. له بده مرغه په دې برخه کې پښتو ډېره خواره ده، که څه هم د پوهې په هر ډګر کې وړتيا او صلاحيت لري، خو تر ډېره بريده حکومتونو له پامه غورځولې، بله دا چې پښتو لا پوهنتونونو ته په بشپړه توګه لار نه ده موندلې.

په کابل کې ډېرکي پښتانه مېشت دي. خو د دوی لپاره تراوسه په پوهنتون کې پښتو تدريس نه دی ځانګړی شوی، هغه محصلين چې د افغانستان له اطرافو يا کوزې پښتونخوا څخه کابل ته راځي، يا هم پخوا راغلي، نو لومړی اړ دي، چې دري ژبه زده کړي، بيا به ايله دا توان ترلاسه کړي، چې پوهنتون ووايي. ګنې د پوهنتون د لوړ قشر له خوا به ورباندې رېشخند ووهل شي.

د کابل پوهنتون ځينې استادان همدا اوس شعوري هڅه کوي، چې پښتو يوه محکومه او له پوهنيز ډګر څخه وروسته پاتې ژبه وښيي. په اوسنيو زياتو استادانو کې د تعصب جنبه قوي او غښتلې ده، زيات پښتانه محصلين ترې سر ټکوي. کوم محصل د پوهنتون له ښوونکي څخه په پښتو پوښتنه کړې وه. نو استاد ويلي وو: به زبان انسانها ګپ بزن ![د انسانانو په ژبه خبرې وکړه !؟؟].

که د ښوونځيو خوا ته پام واړوو، په کابل کې له رحمان بابا او خوشحالخان لېسو پرته چې په پښتو يې تدريس کاوه، بله لېسه نه شته او نه وه چې پښتو دې په کې تدريس شي، دلته هم لويه ستونزه دا ده چې ماشومان هم اړ دي، لومړی دري ژبه زده کړي، بيا ښوونځيو ته د تګ اړتيا پيدا کولای شي. همدا اوس هم هغه ماشومان او زده کوونکي چې پښتانه دي د خپلو ښوونکو له توند ضديت او رخې سره مخ دي. پښتانه زده کوونکي ځورول کېږي، پوزخند ورباندې وهل کېږي، په قصدي ډول ناکامه کېږي، د استعداد مخنيوی يې کېږي او سمه ونډه نه ورکوي.

د کابل د پوهنې (معارف) وزارت همدا اوس د دویم ټولګي زده کوونکو ته د افغانستان یوه نقشه چاپ کړې، چې افغانستان یې پر دربیو برخو وېشلی دی. دغه وزارت په دې ډول غواړي، د زده کوونکو په ذهنونو کې د وېشل شوي افغانستان انځور ژوندی وساتي.

د دغه وزارت اداري رئیس ته کوم خبریال ورغلی و، هغه په دري ژبه مرکه کړې وه، کله چې خبریال ترې غوښتي وو، چې همدغه خبرې په پښتو وکړي. نو هغه ورته ویلي وو:

په ما که په روسي ژبه خبرې کوې، روسي درته وایم، خو پښتو نه وایم !!؟

ښایي په یوه ټولنه کې یو لړ کلتوري او ټولنیز ارزښتونه د ټولنې د پرمختګ په اوږدو کې یا له منځه لاړ شي، یا به هم له منځه تللي وي. خو ژبه چې د فرهنګ یوه ستره او مهمه برخه ده، د تل لپاره د قوم له انکشاف سره سمه پرمخ ځي.(2)

خو په هغه ټولنه کې چې د پوهنیزو مرکزونو او بیا ستر پوهنیز وزارت له خوا د ملي ژبې د سپکاوي او د پرمختګ د مخنیوي هڅه کېږي، رښتیا چې د بدمرغۍ او اندېښنې وړ خبره ده.

له بده مرغه پښتو تراوسه پورې د وخت دربارونو ته لازمه لار نه ده موندلې، نه یوازې ځای نه دی ورکړل شوی، بلکې د حکومتونو او نورو ټیټ رتبه چارواکو له خوا ځپل شوې، ریشخند ورباندې وهل شوی، د پرمخیون پر لاره یې کندې کیندل شوي، ستر، مهم او ارزښتناک کتابونه یې سوځل شوي دي.

زیات پښتانه چارواکي، ستروکي او ټولواکان تېر شوي، چې له اره به پښتانه وو، خو په خپله یې په پښتو خبرې نه شوای کولای. د ظاهرشاه په وخت کې پر دولتي مامورینو دا شرایط کېښېښودل شول، چې په پښتو او دري ژبو باندې باید لیکل او لوستل وکړای شي. د دې کار لپاره ځینې زده کړېځونه (کورسونه) هم جوړ شول، چې پښتو یې تدریسوله، خو په دغو کورسونو کې هغو کسانو تدریس کاوه او لوست یې ورکاوه، چې مسلکي نه وو، یوازې به یې یو څو پښتو توري زده کوو، له دې کبله دا بهیر هم تر لږ ځنډ وروسته شنډ شو او کومه مثبته پایله یې ورنه کړه. له دې کبله د وخت په تېرېدو سره د حکومت توجه هم ترېنه واوښته او دومره جدي یې ونه نیوله، یوازې یې اعلاني او شعاري جنبه قوي وه.

د دغې طرحې د عملي کولو لپاره نه کومه ځانګړې بودجه بېله کړای شوه، نه يې هم مسلکي او پاخه کسان وګومارل شول. خو د پښتون ضد ډلو په زړونو کې يې کينه نوره هم توده او اورنی کړه، چې تراوسه دغه ضديت پالي.

که لږ شاته لاړ شو او د افغانستان تاريخي بهير ته يوه کتنه وکړو، ښايي راته څرګنده شي، چې يوازې څو د ګوتو په شمار مشرانو پښتو پاللې او د دربار ژبه يې ګرځولې، يا يې هم سالمې ودې ته پاملرنه کړې ده.

د هوتکو د پاچايۍ له دوران سره همزمان د افغانستان په ختيزو برخو کې د خوشال بابا (1032-1100هـ ق) لمسي او د اشرفخان هجري زوی (1044-1106هـ ق) افضلخان خټک (1075-0053هـ ق) د خپل رياست په دوران کې د پښتو د بقا لپاره شعوري هڅه کړې ده. ده زيار ايست چې د دري او عربي مشهور کتابونه په پښتو وژباړل شي. ده نه يوازې نور فرهنګي خلک دې کار ته هڅول، بلکې خپله يې هم اثار ليکل او ترجمه کول. د ده په هڅه او تشويق د پښتو د لرغوني نثر ذخيرې بډايې شوې دي.(3)

په خپله خوشال بابا خو د پښتو پلار و، چې د خپلو سياسي هلو- ځلو او جګړه ييزو مهارتونو ترڅنګ يې پښتو هم پالله، ده د لومړي ځل لپاره د خپلو زامنو په مرسته د پښتو ليکدود د نوي کولو هڅه وکړه، پښتو يې په سيمه او هېواد کې دود کړه، پښتو ته يې حماسه وردننه کړه، پښتو ته يې د شعر په ژبه طب وردننه کړ او د پښتنو د ننګ او پت ساتنې روحيه يې په خپله شاعرانه دنيا کې ونازوله.

د مغلي تاړاک او يرغلونو توندو څپو، که له يوې خوا دغه پښتنې سيمه تر ګواښ لاندې نيولې وه، له بلې خوا د خوشال بابا کورنۍ غاښ ماتوونکي ځوابونه ورکول، چې د تورې او قلم ژبې يې ډېرې تېرې وې، له همدې کبله يې پر دښمن کاروونکي ګوزارونه کول.

خو تر خوشال بابا وړاندې روښاني دور هم همدغسې يوه غني دوره وه، سره له دې چې دغه غورځنګ د مغلو له جګړو څخه په امان کې نه و، خو بيا يې هم د تورې او قلم ډګر تش پرې نه ښود.

بايزيد روښان (1525-1858م مړ) چې کله د ميرې او پلار له توجه څخه محروم شو، غوښتل يې زده کړه وکړي، له همدې کبله له کوره ووت او په زده کړې پسې روان شو، بيا يې تصوف ته مخه شوه،

پنځه کاله یې په یوه کوټه کې ریاضت وکړ. هغه د سترو امپراتورانو پرضد جګړې ته ملا وتړله او د پښتنو په ملاتړ یې توره واخیسته. د ننګرهار په تور راغه کې جګړه وه، پیر روښان پوځ ماتې خوړلې وه، دی په هغه تونده ګرمۍ کې پر تورو غرونو او وچو راغو روان و، چې جل وواهه او کلپانې ته لـه رسېدو سره سم ومړ. خو تر ده وروسته د ده زامنو د مبارزې ډګر تود وساته.

پیر روښان پر خپل سیاسي شخصیت سربېره پښتو ته ځینې ګټور اثار هم وړاندې کړل. لکه صراط المستقیم، خیرالبیان، حالنامه، مقصودالمومنین، مخزالطالبین او مکتوبات، چې خیرالبیان یې تر ټولو زیات نوماند اثر دی.

که څه هم دغه اثار خپل دیني او اسلامي ارزښت لري، د تصوف او عرفان له پلوه یې هم اهمیت د پام وړ او په پښتو کې لومړني اثار ګڼل کېږي.

هر ملت حق لري د خپلې ملي ژبې د خدمت لپاره لاس په کار شي، خپلې ژبې ته خدمت کول د تعصب مانا نه لري، زیات پښتانه خو د مضر احتیاط لـه مخې خپله ژبه نه کاروي، نه پرې خبرې، نه لیکنه کوي. همدا اوس هم که په یوه مجلس کې لس پښتانه ناست وي، د یوه دري ژبي یا اردو ژبي لپاره دغه پښتانه دري یا اردو وایي. چې دغه بې انصافي په خپله یوه زیان رسوونکې موضوع ده، چې پام نه ورته کېږي. سید جمال الدین افغان که یوه پښتو جمله لیکلای، نن به ایرانیانو ورباندې دعوه نه کولای، ایرانی به یې نه بالله. اوس هم که پښتانه د خپل هویت غوښتنه لري او غواړي چې د ژبې په لحاظ ژوندي او مطرح وي، باید د خپل هویت د ځلونې لپاره هراړخیزې هڅې پیل کړي، د تشو شعارونو پرځای دې عملي کار ته ملا وتړي.

د امیر عبدالرحمان خان په دوره کې هم د پښتو د ودې او انکشاف د ضرورت احساس موجود و، په دغه دوره کې هم ځینې کتابونه په پښتو ژباړل شوي دي.(4)

دغه ژباړل شوي اثار د پښتو کتابونو په کتار کې ځانګړی ارزښت لري، چې لومړنۍ هڅې ګڼل کېږي. ځکه د حکومت او مشرتابه خوا پښتو، که دومره پالل شوې نه ده، ځینو مشرانو د خپل ملي احساس لـه مخې د دغې خوارې ژبې لپاره د خدمت لېڅې رانغښتې دي.

مخکې هم وویل شول چې د دربار ژبه تر ډېره وخته پاړسي وه، لیکونه، فرمانونه، غوښتنلیکونه او عریضې به په پاړسي لیکل کېدې، له بده مرغه همدا اوس هم ځینې پخواني میرزایان، پرته له دې

چې د خپلې لیکنې په بشپړه مانا پوه شي، اسناد ، لیکونه، وړاندیزونه، عریضې او نورې پاڼې په پاړسي لیکي. کله چې سړی کوم کور رانیسي، یا ځمکه پېري، نو پېرودونکي او معامله ګر خپله قباله په پاړسي لیکي. چې تر اوسه یې د ژباړې هڅه نه ده شوې. که څوک یې په پښتو واړوي، دوی ته د حیرانۍ وړ برېښي، یو پښتون او س بل پښتون ته په پاړسي عریضه لیکي او دا ورته یو دودیز روایت پاتې دی، باید ویې پالي. په هر صورت؛ زموږ د موضوع اړخ د پوهنیزو هڅو یادونه ده، چې د پښتو لپاره شوې دي.

که څه هم د افغانستان لپاره نوی درسي نصاب جوړ شوی او همدا اوس یې تدریس روان دی، خو بیا هم نړیوال معیارونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي، په نړۍ کې د شاګردانو ذهني سویې، ذوق، غوښتنو ته په پام سره کتابونه خپرېږي. د دې تر څنګ د حالاتو غوښتنه او تقاضا هم په پام کې نیول کېږي. هلته د وخت لـه کاروان سره سم او برابر تګ کېږي، خو په پښتونخوا کې بیا د ډیورنډ کرښې دومره ستر ناتار جوړ کړی، چې پښتانه یې په خپل کړر کې سره وېشلي، په خپلو کې یې په جګړه اچولي او خپل ترمنځ یې اختلافات کرلي دي، خو د انسان د لاس ورغوی هم کرښې لري، دغو کرښو د انسان لاس نه دی ټوټې کړی، دغه خواره واره پښتانه بیا هم یو دي، یوازې د ناسمو حالاتو ښکار شوي دي. که چېرې د یوه واحد هېواد په توګه یې د خپلې ژبې د علمي کولو لپاره ګډه هڅه پیلولای، ولې به زموږ د لومړي ټولګي زده کوونکو دا ډول تدریس کاوه، چې:

یو او یو مساوي کېږي په دوو ګولیو (مردکیو).

دوه او دوه ټانکه شول، څلور ټانکه.

دغه ډول درسي نصاب د دې پرځای چې زموږ ماشومان زده کړې ته وهڅوي او په سالم بهیر کې زده کړه وکړي، پوهنیزه سویه یې اوچته کړي، ذهن ته یې د جګړو او شخړو صحنې دروي، د دې پرځای چې علمي او پوهنیزو موندنو، پلټنو او څېړنو ته یې وهڅوي، لا یې د وروسته والي لامل ګرځي. له ماشومتوبه یې ټوپک، شوبله (ټانک) او ګولۍ په ذهن کې ځای نیسي.

د پوهنتون لپاره چې په لومړي ځل غوره پښتو کتابونه وړاندې شول، هغه په دې وروستیو وختونو کې د ځینو بهرمېشتو له خوا د یو لړ غوره پوهنتوني کتابونو خپرول وو، چې لـه غوره پوهنیزو معیارونو برخمن وو. لکه: د هضمي جهاز انډسکوپي (ډاکټر محمد شریف ظریف)، طبي میکروبیولوژي (پوهنوال دوست محمد دوست)، د هضمي ملحقاتو د جراحي ناروغیو اساسات

(پوهاند دوکتور شہرزاد یعقوبي)، د داخله ناروغیو اساسات (ډاکټر محمد ابراهیم شینواری)، د افغانستان د طبیعي سرچینو پېژندنه (پوهنوال محمد بشیر دودیال)، ګام پر ګام له خوشال سره (محمد اصف صمیم)، انتاني ناروغۍ (داکټر عبدالناصر جبارخېل) او داسې نور... چې هر یو یې ستر ارزښت لري، چې د شملې پېړۍ په پای او د یوویشتمې په پیل کې دغه ارزښتناک او ګټور اثار په پښتو ولیکل شول بیا خپاره او ووېشل شول، چې اکثره سرچینې او اخځونه یې نور بهرني کتابونه یا مسلکي خپرونې وې.

په همدې وروستیو کلونو کې ځینې داسې پښتو خپرونې هم راووتې چې د یوه ځانګړې مسلک لپاره ببلې شوي او ځینې ځانګړې لیکنې خپروي، لکه نجات، کمپیوټر ساینس، کرنه، کابل پوهنتون او نورې... چې زیاترو یې پوهنیز مسایل خپرول، یا به یې هم ځینې نورې بهرنۍ لیکنې راژباړلې، چې په لږه موده کې یې زیات مثبت اغېز پرځای پرېښود. دغو ګټور هڅو او کارونو پښتو، په دې نوي پړاو کې له ساینس، طب، ټکنالوژۍ، طبیعي پوهنو او نورو څانګو سره لا غاړه غړۍ کړه. چې اغېز به یې تر ډېره پاتې وي او هیله ده چې دغه ډول نور پوهنیز کتابونه او خپرونې لا زیاتې شي او د بندېدو مخه یې ونیول شي.

دغه یاد شوي کتابونه د لومړي ځل لپاره پوهنتونونو ته ولېږدول شول، چې زیاتو محصلینو ته یې اسانتیا برابره کړه، ځکه زیاتو محصلینو په خپله ژبه کې د یوه پوهنیز او پوهنتوني کتاب درلودل ستره اړتیا ګڼله، خو لکه څنګه چې ښکاري په اوسني حکومت کې دغه کتابونه په ډېرو پوهنځیو کې د استادانو له خوا له تدریسه پاتې شول، پرځای یې ایراني او یا هم هغه کتابونه دود کړل شوي، چې پنځوس شپېته کاله وړاندې لیکل شوي او له اوسني وخت سره هېڅ سمون نه خوري.

کابل پوهنتون مجله بنده کړای شوه، همدا اوس اکثره پښتانه محصلین چې په کابل یا هرات پوهنتونونو کې زده کړه کوي، له استادانو او اړوندو چارواکو سر ټکوي، چې پر پښتو او پښتنو سپکاوی کوي. د هرات پوهنتون زیاتره محصلین اړ شوي چې ځانونه تاجک معرفي کړي، په شپه ځای (لیلیه) کې یې هم د ځېلو او سپکولو لړۍ روانه ده، خو یوازې په یوه خونه کې څو تنه پښتانه اوسېدل، هغه هم د یو بل په اتفاق سره توانېدلي وو، هلته ځان ته ځای ومومي.

که چېرې دغه ډول نور پوهنیز او پوهنتوني کتابونه، خپرونې او مجلې چاپ هم شي، که چارواکي او اړونده مسئولین یې مخه ونیسي، بیا هم بې ګټې کار دی، نو چارواکو ته وړاندیز کېږي، چې پښتو ته باید خپله برخه او روا حقوق ورکړي.

په کابل، سرحد سوبه، کوټه او نورو پښتون مېشتو سیمو کې دې پښتو ښوونځې پرانیستل شي، پښتو کتابونه دې په کې تدریس شي، د پوهنتون لپاره دې هم پښتانه استادان وټاکل شي، چې هر پښتون په خپله ژبه د درس ویلو او زده کړې حق ترلاسه کړي. که داسې نه کېږي، دا په خپله د یوه لوی ډېرکي پر روا حقوقو سترګې پټول دي. تاسې وګورئ، هغو چارواکو چې پښتنو ته یې د هغوی خپل حقوق ورکړي او هغوی یې پاللي، نه یوازې محبوب او په خلکو کې د منلو وړ دي، بلکې هر وخت یې د ملي احساس او د ملت جوړونې په برخه کې د ګټورو اقداماتو یادونه کېږي.

امیر حبیب الله خان په خپله دوره کې د پښتو د ودې او پراختیا لپاره زمینه برابره کړه، ځینې اخبارونه یې راوایستل چې پښتو شعرونه او پښتو نثرونه به یې خپرول، د هغه مهال اساسي قانون او نظامنامه هم پښتو شوه، چې هم یې عام ولس ته د لوستلو او پوهېدو اسانتیا برابره کړه، هم یې اغېز زیات شو.

ځکه هر سړی چې په خپله ژبه کې مطالعه، زده کړه او څېړنه وکړي، هومره هوسا وي. پښتانه تر اوسه چې دعا کوي، یوازې امین وایي.تر اوسه د کابل په جوماتونو کې د حافظ، سعدي او نورو ... کتابونه لوستل کېږي، پښتانه ماشومان د ماشومتوب له لومړیو کلونو اړ دي چې پارسي زده کړي او ویې کاروي. تر اوسه لږ ملایان پیدا کېږي، چې د رحمان بابا، شعرونه، خیرالبیان او نور پښتو دیني کتابونه تدریس کړي.

پرېشان خټک خو باور لري، چې پښتانه په درېیم نسل ختمېږي، د پښتون زوی نیمه پښتون وي، خو لمسی یې د بلې ژبې (اردو، پارسي) ویونکی شي. په دې توګه یې یو ژوندی نسل ختمېږي. نو که چېرې په مسجد، مدرسه، ښوونځي او پوهنځي کې د پښتو ونډه او حقوق له پامه ونه غورځول شي، ولې به پښتانه اردو او پارسی ته مخه کوي، بلکې خپله ژبه به هم ورته ژبه ښکاري، هم به پرې زده کړه کوي، هم به ترې ګټه اخلي.

په اوسمهالي (معاصر) تاریخ کې په لومړي ځل د امیرشېرعلیخان د سلطنت په دوره کې پښتو ته پاملرنه وشوه، هغه اصطلاحات او مسلکي نومونه چې هغه وخت پښتو ته اړول شوي، تر اوسه دود

دي، چې لوستي او نالوستي ورباندې پوهېږي او په خپل ورځني ژوند کې یې کاروي. د داود خان منل شوې ملي ټرمینالوژي او پخواني منل شوي پښتو اصطلاحات چې په ولس کې دود شوي او منل شوي دي د اوسني حکومت د ځینو اړوند چارواکو له خوا په شعوري ډول بدلېږي، د حقوقپوه پرځای حقوقدان، د پوهنځي پرځای دانشکده، د پوهنتون پرځای دانشګاه، د محصل پرځای دانشجو، د سرې میاشتې پرځای هلال احمرافغاني، د اطلاعاتو او کلتور پرځای اطلاعات و فرهنګ، دغه ډول د ځینو وزارتونو او ریاستونو پخوانۍ پښتو لوحې اوس په پارسي ولیکل شوې.

یوه فرهنګیالي په پوهنې وزارت کې دنده ترسره کوله، دوی دیوې بهرنۍ انجو په مرسته یو کمپاین پیل کړی و، چې د ښوونځي ماشومانو ته یې ځینې اعلانونه خپرول. د ښوونځیو ماشومانو ته یې یو اعلان درلود:

راځئ سبق ووایو.

بیائید سبق بخوانیم.

دغه فرهنګي شخص لومړی پښتو بیا پارسي لیکلې وه، په همدې ګناه له دندې وشړل شو. یوه بل کس یادونه وکړه: د پوهنې وزارت چې د یوه هېواد ستره علمي سرچینه ګڼل کېږي او د یوه هېواد زړه دی، اوس د تعصبونو او کرکې مرکز ګرځېدلی، ان یو بل پښتون ادیب یې یوه شپه او ورځ په دې ګناه بندي کړی و، چې پارسي یې نه وه زده.

اکثره پښتانه سرټکونه کوي، چې د دوی پرضد ټول عمر له تعصب او کرکې څخه کار اخیستل شوی او هر واکمن د خپل ذهن او دماغ یوه برخه ځواک په دې لګولی، چې پښتو او پښتانه وځپي، سپک یې کړي او له منځه یې یوسي. پښتانه تل د زبرځواکونو او ښکېلاکګرو، زبېښاکګرو د تورې په سیوري کې ساه اخیستې، خو که دوی د خپلو روا حقوقو د ترګوتو لپاره چغه پورته کړې، نو د متعصب، بې فرهنګه، ناپوه او غدار په نومونو تورن شوي دي. څرګنده نه ده چې دغه بدمرغه او توره لړۍ به ترکومه وخته پورې روانه وي، ترکله به پښتانه ځپل کېږي. نور نو په کار ده چې پښتانه خپل اصلیت، تاریخي ویاړ او ملي- ویاړلي کلتور ته په پام سره ځانونه وپېژني او د ځان تر پېژندنې وروسته د خپلې خوارې او ځپل شوې ژبې لپاره د کار و زیار ملاوې وتړي. نور نو باید د پښتو د علمي کولو لپاره اغېزناکې او ګټورې هڅې پیل شي.

په فرهنګي ډګر کې:

اد اوسنیو پرمختللو څېړنو او عیني واقعیتونو له مخې دا ټکی باید ومنو، چې پښتو د اسیا له هغو مهمو ژبو څخه ده، چې د شتوالي تاریخ یې د اسیا په یوه ډېر مهم، لرغوني او تاریخي کام (پښتنو- پټانانو- افغانانو) پورې اړوند دی.(5)

پښتو لرغونې او تاریخي ژبه ده، چې ان تر اسلام مخکې یې هم په ځینو کتیبو، ځلیو او کتابونو کې ځرک لګېدلی دی او څرګندوي چې دا ژبه تر زیاتو نورو ژبو اوږده سابقه او تاریخي شالید (پسمنظر) لري. خو د نېکمرغۍ ځای دا دی، چې پښتو یوازې ژبه نه، بلکې پښتو قانون دی، پښتو څلی او نرخ دی، پښتو قسم- ژمنه، هوډ او پښتو یو بشپړ کلتور دی.

دا اوس هم په کوزه پښتونخوا کې بې پښتو، پښتنو ته د پنجابي خطاب کېږي. خو پښتو یوازې په ژبې پورې محدوده نه ده، هغه څوک چې پښتو ویلای شي، هغه پوره پښتون نه شي کېدی، بلکې سوچه پښتون هغه دی، چې د خپل ننګ او ناموس د ساتنې لپاره خپل سر هم قربانوي، سخاوت لري، د نورو لاسنیوی کوي، ژمنه او قسم نه ماتوي، خپل ځانګړي کلتوري ارزښتونه ساتي.

که پښتو یا بله هره ژبه هرڅومره تاریخي قدامت او لرغونتوب ولري، لري به یې، د ژبې اوسنی حالت باید په پام کې وساتل شي.

د ژبې پر لرغونتوب او قدامت باندې ډېر ټینګار به ډېرې جدي او علمي خبرې نه وي، ضروري خبره دا ده، چې د دې ژبې اوسني او راتلونکي منظر ته جدي پام وشي.(6)

هسې خو زیاتې ژبې شته او وي به، چې یو وخت به په یوه لویه وچه کې ویل کېده او زیات لرغونتوب به یې هم درلود. خو د وخت په تېرېدو سره له منځه تللي دي.

څرګنده خبره ده، د هرې ژبې ویونکي چې خپله ژبه له لاسه ورکړي، خپل کتلوري ارزښتونه هم له لاسه ورکوي، غوره بېلګه یې په هند کې په ملیونونو مېشت پښتانه دي، چې له خپل نوم سره یوازې (خان) لیکي، خو نه یې خپله ژبه زده ده، نه هم ورته ارزښت لري. ان چې بودا ایيزم او هندوییزم پالي.

په پښتو کې د داسې کتابونو ژباړې ته اړتیا ده، چې په کلتوري برخه کې زموږ له ټولنې سره ټکر ونه لري، د انقلاب په کلونو کې پښتو ته داسې روسي کتابونه راوژباړل شول، چې له ټولنې او د ټولنې له روحیاتو سره یې هېڅ سمونه نه خوړ، اوس هغه کتابونه د وخت په تېرېدو سره د تاریخ کندې ته ولوېدل، د خلکو زړونو ته یې لار ونه موندله.

یو شمېر ژبې د خپلې بشپړتیا او لوړې وړتیا له امله د زماني په زړه کې د مختلفو عواملو او یا د ودې د قانونمندۍ له مخې په نورو ژبو او یا زماني حالاتو کې یا خوړې شوي او یا هم له منځه تللې دي. لاتین په څه ډول برخلیک اخته شوه، سانسکریټ ولې اوس "کلاسیکه" ژبه شوه، په اریایي ژبو کې "اوېستا" ولې له خپلو همزولو ژبو (پښتو- پاړسي) سره تر ننه راونه رسېده؟(7)

د یونسکو د کتنې له مخې پښتو هم په هغه ژبو کې شمېرل شوې، چې په راروانو کلونو کې به له منځه ځي او ویونکي به نه لري. دا په داسې حال کې چې محمدګل خان مومند، کابل د پښتنو هدیره ګڼلې و، خو زه هرات هم د پښتنو بله هدیره ګڼم. هلته د پښتنو یوه لویه ولسوالي شته، چې پښتون زرغون نومېږي، ما په ټوله ولسوالي کې ولیدلي، یوازې له څو کوچیانو پرته، بل چا په پښتو خبرې نه شوای کولای. همدا به یې ویل: من به پشتو بلد نییم.

په کابل کې هم اکثریت پښتانه دي، خو په ښار کې د ننه تر 50 سلنې زیاتو پښتنو خپله ژبه هېره کړې ده، هم یې کلتوري ارزښتونه بایللي، ځکه چې جامې، دود و دستور یې هم د ښاریانو غوندې کړي دي. یوه بل استاد ویلي وو: پښتانه هغه خلک دي، چې په ښارونو کې ځانونه ورته کلیوال ښکاري، خو په کلي کې ورته ځانونه ښاریان.

یو خو مشرتابه په شعوري توګه غواړي چې پښتانه تر یو ډول کلتوري حاکمیت لاندې وساتي، له دې کبله هغه پښتانه چې په پښتو نه پوهېږي، ډېر نازوي هم. په دې وروستي اړ و دوړ او اله ګولو کې خو زیاتو پښتنو د مرګ له وېرې داسې تذکرې واخیستې چې تاجک معرفي شوي وو. له بده مرغه اوس بیا هم دغه کلتوري حاکمیت ژوندی دی او زیات پښتانه ځانونه تاجکان معرفي کوي.

په هرات کې خو د ایران مضر کلتوري ستم واکمن دی، هغه څوک چې په لومړي ځل هرات ته ورځي، ګومان کوي د ایران کوم ایالت ته ورغلی دی. خبرې- اترې، لوحې ګرځنه او نوره راکړه ورکړه په ایرانۍ ژبه او ایراني دود سره ترسره کېږي.

ان چې هلته د پښتو څرک نه هم نه ترسترګو کېږي، یوازې یوڅو د ګوتو په شمار لوحې په پښتو ترسترګو کېږي، چې هغه هم له پخوا څخه پاته دي. منل شوې ملي ټرمینالوژي خو قصداً له منځه وړل شوې ده، د درملتون پرځای اکثره ځایونه دواخانه لیکل شوې، د مارکېټ پرځای پاساژ، چې ښایي د هرات لس فیصده خلک هم ورباندې پوه نه شي. د اطلاعاتو او کلتور له رئیس سره مې ځانګړې ناسته درلوده، ما ترې وپوښتل چې په هرات کې ولې د پښتو خپرونو څرک نه ترسترګو کېږي؟

هغه وویل: موږ شل فیصده ونډه ورکړې، خو ما پر مېز باندې پراته اخبار ته اشاره وکړه، چې ولې یو ټکی پښتو هم نه لري؟ هغه د خپلو ورپېښو ستونزو یادونه وکړه.

هغه ستونزه چې د یوه چارواکي لپاره به زیاته وړه وي، ایران د خپلو کلتوري ارزښتونو د دودونې او پراختیا لپاره په ملیونونو ډالره لګوي او په سیمه کې زیات تخریباتي عملیات ترسره کوي. دغه هېواد له څو لسیزو راهیسې همدا هڅه کوي، چې افغانستان د ایران اړونده خاوره وښيي، په دې برخه کې یې زیات کتابونه هم خپاره کړي او اوس هم د (خراسان) خوبونهویني، همدا اوس ایران او د ایراني مفکورې درلودونکي تاجکان په انټرنټ کې دومره مضر مواد خپروي، چې د پښتنو سپکاوی او د یراني کلتوري ستاینه په کې شوې ده.

د یوې ټولنې د لیکوالو د اثارو په لوستلو سره موږ ته د هغې ټولنې کلتوري او ذوقي کچه، همدغه راز ژوندود راڅرګند یږي.(8)

خو پر پښتو توره ورځ ځکه راغلې، چې له هر سیاسي او نظامي اوښتون یا بدلون سره سم یې د له منځه وړلو کوښښ شوی، د پښتو د غني فولکلور لپاره هم پلانونه سنجول شوي، چې مسخ شي. پښتني کلتور په یو نه یو ډول، منفي معرفي کړي. ویې غندي او سپکاوی یې وکړي. پر همدې موضوعګانو یوشمېر کتابونه هم خپاره شوي، دغه ډول کتابونه زیاتره په ایران کې د هغو افغانانو له خوا خپاره شوي، چې ملي ضد او پښتني ضد مفکوره لري. ایران ان ځینو پښتنو لیکوالو ته هم ښې غوړې پروژې په ګوته کړې، چې هم پښتانه، پښتو او پښتني- کلتوري ارزښتونه بدنام کړي. هم له دې لارې ځان ته پیسې وګټي.

نړیوال به د دغه ډول اثارو په کتلو- لوستلو او څېړلو سره پښتانه څنګه وپېژني. د غرب زیات کلیوال چې کله د افغانستان یا پښتونخوا په اړه څه لیکي، نو خامخا به د پښتنو ژوند ، کلتوري، ژبه او

ارزښتونه هم يادوي. دوی اکثره پښتانه د منفي کرکټر په توګه پېژني او عقيده لري چې دغه خلک له تعليم او سواد څخه محروم- قبيلوي خلک دي، چې نه کوم مشخص کلتور او دود و دوستور لري. نه يې همد ژبې قدامت شته. زياتره بهرني ليکوال چې کله غواړي د افغانستان د اتنيکي (قومي) جوړښت، دود ، کلتوري رواجونو او رواياتو په اړه څېړنه کوي، نو د پوهنتونونو ښوونکو ته ورځي، په ځينو پوهنتونونو کې داسې ښوونکي هم درس ورکړي، چې ځانګړې سياسي ايډيولوژي، موخې او تکلونه لري، چې يو ستر هدف او د زياتو کلونو ارمان يې له پښتنو سره ضديت دی. ځينو ښوونکو هر وخت د پښتنو پرضد حساسيت ښوولی او د هرات–کابل له پوهنتونونو څخه يې پښتو ښېخي ختمه کړې ده. څو کاله وړاندې چې د کابل پوهنتون مجله په پښتو او پارسي خپرېده، پر زياتو کسانو اور لګېدلی و، چې په دې مجله کې ولې پښتو ليکنې راځي، خو دوی بندولای ځکه نه شوه، چې د مجلې لګښت په بهر کې د مېشتو فرهنګيانو له خوا ورکول کېده.

يوه بل تاجکستاني ليکوال په خپل يوه پربړ او پنډ کتاب (مقام تاجيکان در تاريخ افغانستان) کې چې هره کرښه يې له افغان او افغانستان سره د حساسيت او ضديت څرګندويي کوي، پښتانه له غرونو او رغونو څخه راتويې شوې قبيلې ګڼي، چې ستره دنده يې لوټماري، غلا او شوکماري ښوول شوې. دغه خلک يې په کلتوري لحاظ ټيټ او پست معرفي کړي دي.

دومره کلتوري ارزښتونه او معيارونه چې په پښتو او پښتنو کې شته، په ډېرو لږو کامونو کې موندل کېږي. په کوم کام کې تر شريعت وروسته ناغه شته؟.

په کوم کام کې جرګه او مرکه شته؟.

په کوم کام کې د مشرانو له خوا د روغې جوړې نه ماتېدونکي څلي او نرخونه جوړ شوي ! پښتانه غني کلتور لري او غني خو به ځکه وي، چې زيات کلتوري مسايل يې له اسلام سره په ټکر کې نه دي.

پښتانه ځانګړي کالي، ځانګړې رزمي نڅا (اتڼ)، ځانګړی ليکدود، ځانګړی دود و دستور لري، چې هر ارزښت يې د وياړ او افتخار يې يو ستر باب دی. مخالفين خو به يې خود د ورکاوي او تتولو کوښښ کوي، چې له دغو ارزښتونو بې برخې دي. که چېرې د اوسني پښتني نسل سترګې خلاصې نه شي او په پښتو، پښتنو، پښتني کلتور، پښتني ادب، پښتني فولکلور او پښتوپالنې پوه نه کړای شي، په نورو کلتورونو کې به ورک او نوم به يې د تل لپاره د نړۍ له منځه ورک شي. زما په نظر

پښتني ضد کتابونه او لیکنې هم باید پښتو ته وژباړل شي، چې پښتانه یې ولولي او د مغرضو انسانانو په موخه ځانونه وپوهوي. که چېرې ځینې پوهان او روڼاندي دا کار مضر ګڼي، نو لړ ترلږه دې په نورو ژبو لاسبري او ماهر کسان، دغه ډول لیکنې ولولي. هغه مهم ټکي دې ترې راوژباړي. یوه- یوه کاپي دې لویو لیکوالو ته ولېږي، چې هغوی یې ځواب ولیکي، ځکه تر دې ګړیه چوپې خولې کومه نتیجه نه ده ورکړې، ټول پښتانه د پښتو او پښتنو پرضد له لیکل شویو او خپرو شویو لیکنو، کتابونو او رسالو څخه ناخبره پاته شوي، چې دغه غفلت او ناخبري دوی ته په زیان ده.

یوه روسي لیکوال ایتماتوف په خپله یوه مرکه کې ویلي وو:

هر ادبیات که غواړي پرمختګ وکړي، باید په ټینګو ایډیالوژیکو اصولو یې لاروښوونه وشي، یوازې له همدې لارې پر خپلو تشو (خلاګانو) غلبه کولای شو او له فکري محدودیتونو رابهر کېدی شو. فکري محدودیت د انسان پردیتوب دی.(9)

په هغه ټولنه کې چې انساني پردیتوب او کلتوري خلاوې زیاتې وي، ملت جوړونه او ملي یووالی هم له ګواښ سره مخ وي، کلتوري څرنګوالی د یوه هېواد د ملي هویت، ملي مفکورې، عقدې او اند و هاند څرګندویی کوي.

ستونزې او کړاوونه خو په هره برخه کې شته او هېڅ کار له زیار یا کړاو پرته پرمخ نه ځي، هغه کار او هاند ښه لاسته راوړنه لري، چې اشخاص پرې ژور سوچ وکړي او له عقل څخه مرسته وغواړي. په لویدیزه (شرقي) نړۍ کې د عمومي ابلاغ یا د ډله ییزې مفاهمې موسسې د پانګه والو په پانګو چلېږي، نو باید پانګوالو ته لږې یا ډېرې، مادي ګټې ورسوي.(10)

پانګوال هم باید له خپل کلتور، ژبې او ملت سره اشنا شي، چې د پالنې لپاره یې قربانۍ ته تیار شي. د کلتوري انحرافاتو او پر پښتو باندې د کلتوري سپکاویو مخه هغه وخت نیول کېدی شي، چې عام ولس پر خپلو کلتوري ارزښتونو وپوهول شي او هغه د چا خبره سترګې یې خلاصې شي، لومړی خو باید خلک د سواد له نعمت څخه برخمن شي، بیا دې ډله ییزې رسنۍ: ورځپاڼې، مجلې، راډیوګانې، ټلویزیون او نور مطبوعات زیات کړل شي.

ښایي دولت او حکومت د دغه کار د ترسره کولو وس ونه لري، یا هم ترې اوږه خالي کړي او غاړه ورته کېنښږدي. خو که شخصي ټولنې، ارګانونه او انجمنونه د پښتني کلتور د ساتنې لپاره یو لږ

خپرونې پیل کړي، ګټه به یې ډېره زیاته وي، ځکه چې دغه خپرونې تر هره ځایه رسېدی شي، هرڅوک یې لوستلای شي او ښه ترا ورباندې پوهېدای شي، ځکه چې عام ولس په خپله ژبه د خپل کلتور له اړخونو خبرېږي. همدا اوس عام ولس چې تل د نورو ژبو د ویونکو، پنجابي ښکېلاک او پاړسي زبېښناک له خوا رټل شوي، سپک شوي او کوټل شوي، ډېره تنده لري، چې په خپله ژبه څه ولولي، دوی له خپلې ژبې، کلتور او ادب سره مینه لري.

که هر څومره د پښتو د ورکاوي او سپکاوي لپاره ځینې کسان استخدامېږي. معاشونه ورکول کېږي او طرحې په لاس کې ورکول کېږي. خو پښتانه بیا هم د هر تاړاک، اوښتون او ځپلو له کبله لا ویښېږي، ځکه چې پښتانه له پښتو ژبې او پښتني کلتور پرته بل الترناتیف یا بدیل نه لري. لاس که ماتېږي غاړې ته لوېږي، پښتون که سپکېږي، پر کلتوري ارزښتونو یې ملنډې وهل کېږي، همدغه پښتانه یې باید د ژغورنې لپاره متې رابډ وهي.

په پښتو کې باید د نورو هېوادونو په کلتور پورې اړوند کتابونه و ژباړل شي، چې د هغوی له غوره تجربو څخه ګټه پورته شي او منفي اړخونو ته یې په پام سره پښتني کلتور ته بیا کتنه وشي، همدغه راز یې سمونه وشي.

په هنري ډګر کې:

د پښتو هنري برخه لکه: تیاتر، فلم، سینما او ... کمزورې ده، په پېښور کې داسې پښتو فلمونه جوړېږي، چې یوازې یې موخه پیسې ګټل دي، دغه فلمونه غیراخلاقي، فاسد او په هنري لحاظ ټیټ دي، چې هېڅکله هم د پښتني کلتور او پښتني دود و روایتونو استازیتوب نه شي کولای. پښتو ډرامه خو یو وخت ښه په خوند سره روانه وه، چې زیاتو استادانو وده ورکړې وه، خو دا وخت نه یوازې لږې لیکل کېږي، بلکې ژباړې یې هم نه کېږي.

دا مهال بهرني ټلویزیوني چینلونه دومره زیات دي، چې 24 ساعته خپرونې لري، چې زیات خلک یې ځان ته رامات کړي، دغه بهرني چینلونه یوازېنی کار دا کوي، چې خپله ژبه زیاته ترشعاع لاندې نیسي او غواړي د نړۍ په هر ګوټ کې یې ودود کړي، ویونکي یې زیات کړي او پراختیا ورکړي.

په روسي چینلونو کې اکثره اروپايي او نور انګرېزي فلمونه په روسي ژباړل کېږي، چې يو ټکی انګرېزي هم نه خپروي، دغسې انګرېزي چینلونه بیا نورو ژبو ته وخت نه ورکړي. بلکې زيات هنري فلمونه په خپله ژبه ژباړي. ځکه هغوی د خپل هېواد د ژبو ويونکو ته په پام سره خپرونې کوي. هلته هېڅکله هم دغه اړخ له پامه نه غورځول کېږي.

زيات پښتانه اړ دي، چې همدغه بهرني او هغه کورني چینلونه وګوري، چې د دوی په ژبه نه دي، پر دوی باندې بهرنۍ ژبې هم اغېز کوي، زياتو ماشومانو يې پښتو هېره کړې ده او پېژني يې لا نه.

که څه هم په کابل کې ځینې هندي فلمونه پښتو ته راژباړل شوي، خو د ګومره والي له مخې لږ دي، بل دا چې اکثره يې 20-25 کاله پخوا ژباړل شوي، چې اوس ننداري ته وړاندې کېږي، له اوسني وخت، اوسمهالو غوښتنو او حالت سره سمون نه خوري. بلکې زړې کیسې کوي. په اردو کې اوسني انګرېزي يا د نورو ژبو فلمونه دوبله کېږي، سړی هېڅ ګومان نه کوي، چې دا دې په بله ژبه جوړ شوی فلم وي، دوی له خبرو او قوارو سره سم اوازونه ټاکي او د فلمي کرکټرونو د خولو له خوځولو سره سم متن لیکي، بیا يې ژباړه لولي، همدغه راز نور اوازونه هم ورسره يوځای کوي، چې څوک ګومان ونه کړي، دا د بلې ژبې فلم دی.

په کار ده چې پښتو ته هم دا ډول فلمونه راوژباړل شي، که څه هم تراوسه کوم پښتو چینل نه شته، چې دغه ډول فلمونه خپاره کړي، خو که بازار ته وايستل شي، ډېر رانیوونکي به ولري او ښه بازار به پیدا کړي. ځکه خلک ورته تنده لري او غواړي چې په خپله ژبه، بهرني شهکار فلمونه وګوري.

انټرنټ، یوه غوره وسیله:

انټرنټ په نړۍ کې د کار و بار یوه لویه او مهمه وسیله ګرځېدلې ده، چې ټوله نړۍ یې د یوه واحد نړیوال کلي Global village غوندې سره تړلې ده، د شلمې پېړۍ ستره لاسته راوړنه انټرنټ و، د انټرنټ په دود بېدو سره ګڼ شمېر خلک وزګاره شول، چې دغه وسیله د لسګونو او سلګونو کسانو کار په یوه وخت کې کولای شي.

د نړۍ نور ملتونه په خپل تاریخ، کلتور او ادب پورې اړوند کتابونه او نورې خپروې په انټرنټ کې ږدي، چې د نور خلک یې د نړۍ په هر ګوټ کې کتلای شي. پرته له دې چې کومه ستونزه وګالي، کولای شي ویې لولي، له ځان سره یې په خپل کمپیوټر کې خوندي کړي او لیکنه وربانديې وکړي.

له نېکه مرغه په دې وروستیو کې پښتو هم انټرنټ ته لاره موندلې، چې ځینې بهرمېشتي افغانان یې د لا تقویه کولو او ځواکمنولو لپاره کار کوي. اوس په انټرنټ کې پښتو ویندوز، پښتو لیکبڼې (فونټونه) او پښتو سیستمونه شته، چې خلک که هرځای وي، خپل کمپیوټر ته یې راکښته کولای شي، پرته له دې چې کوم لګښت یا مصرف پرې راشي، خپل کمپیوټر پښتو کولای شي.

په دغو پښتو ویبپاڼو کې پښتو کتابونه، پښتو لنډۍ، شعرونه، تخنیکي لیکنې او نور مواد ځای کړل شي، چې د هرې میاشتې په تېرېدو سره پراختیا مومي او باور لرم، چې په نژدې کلونو کې به پښتو هم د نورو ژبو په کتار کې ودرېږي.

خو انټرنټ داسې وسیله ده چې د نړۍ په هر ګوټ کې یې خلک کارولای شي، باید سمه استفاده ترې وشي، هغه انګرېزي لیکنې دې ځواب شي، چې د پښتنو پر هویت او کلتور یې سپکې سپورې ویلې دي. ځکه زیات پښتانه په نوره نړۍ کې خواره واره دي او نوي ماشومان یا ټنکي زلمیان چې کله دغه ډول لیکنې لولي، نو بد اغېز وربانديې کړي، یو خو کلتوري پردیتوب هغوی تر ګواښ لاندې نیولی، نو دغه مضرې لیکنې یې ذهني تېښته لا زیاتوي.

هغه خپرندویې ټولنې چې په لره او بره کې کار کوي، باید د افغانستان په تاریخ پورې اړوند کتابونه د دغو ویبپاڼو ځارونکو ته ورولېږي، چې هغوی یې په پاڼه کې کښېږدي.

که کوم مسلکي یا ځانګیز قاموس هم لیکل کېږي، باید په انټرنټ کې هم خوندي شي، ځکه په انټرنټ کې خلک له قاموس څخه په اسانۍ سره کار اخیستلای شي، که کوم توری یې په کار وي، د الفبا په حساب سم له لاسه توري ته ورځي او مانا یې پیدا کوي. هلته د کتاب غوندې زیات لټون ته اړتیا نه پېښېږي.

که چېرې د انټرنټ ارزښت او اسانتیاوې په پام کې ونیول شي، زیات کسان به ورته مخه کوي، هم به یې له شتو معلوماتي توکو څخه سمه استفاده کوي، هم به په خپله یو څه توکي په کې خوندي کوي.د پښتو د ودې او لا پراختیا په هیله.

ژباړن باید څوک وي؟

په نوره نړۍ کې د ژباړې لپاره منظم ارګانونه شته، چې ارزښتمن کتابونه ژباړي او په لوړ تیراژ یې خپروي. هلته ژباړن د خپل مسلک، پوهنیز مهارت او ذوق له مخې کتابونه ټاکي، یا یې هم خپرندوی ارګان ورته په ګوته کوي. خو زموږ ستونزه دا ده، چې تر اوسه یو خپرندوی ارګان یا ټولنه نه لرو، چې په پراخه پیمانه پښتو کتابونه، راخپاره کړي. ژباړې ته خو له زیاته وخته پاملرنه نه ده شوې، که شوې هم ده، خلکو له ژباړن څخه زیاتې بېځایه غوښتنې لرلې دي.

د ساري په توګه: هغه څوک چې له ادبیاتو سره مینه لري او پښتو ناولونه ژباړي، ورته ویل کېږي: په پښتو کې ناولونو ته هېڅ اړتیا نه شته، ته باید یو قاموس ولیکې، یا د بل لوی علمي کتاب ژباړې ته ګونډې ووهې، چې ګټه یې زیاته ده !!

که چېرې ژباړې د هر ژباړن د ذوق او خوښې له مخې وشي، پایله به یې زیاته غوره وي، که یو ادیب یا د ادبیاتو لېوال کس مجبوروو چې یو علمي قاموس وژباړي، یا یې ولیکي، ښایي د یوه بل پوه او په دې مسلک کې د وارد کس په کچه یې ښه ونه ژباړي.

په هره برخه کې خلک شته، چې د خپل مسلکي مهارت او ذوق له مخې یوه هڅه و هاند کوي. که د کیمیا استاد یو کتاب ولیکي، یا یې وژباړي، ښايي زیات معیاري یې وژباړي، خو که یو ادیب اړ کړو، چې د مثلثاتو یو کتاب وژباړي، نو ښايي زیاتې تېروتنې ولري.

Download from; aghalibrary.com

که ډاکټر د طب اړوند کتاب ولیکي یا وژباړي، هم به د زیاتو نیمګړتیاوو مخه نیول کېږي، هم کېدی شي په کتاب کې پخوانۍ تېروتنې او غلطۍ اصلاح شي. ښایي ځینې داسې ډاکټران هم وي، چې له ادبیاتو سره مینه لري، هغه که د ادبیاتو اړوند کتاب لیکي یا په دې برخه کې بل ادبي کار ترسره کوي، باید مخه یې ونه نیسو. ځکه چې دا د ذوق او تندې خبره ده، هرڅوک کولای شي، له خپل ذوق او خوښې سره سمې لیکنې وکړي.

لیکوال او ژباړن ته باید موږ قاعدې او معیارونه وړاندې نه کړو، باید پرېښوول شي، چې هر کس په خپله خوښه یوه څانګه وټاکي، کتابونه په کې ولیکي او یا یې وژباړي.

که تازي ژبه هر ګوره ښه ده
پارسي هم ښه په خوند خوږه ده
چا یې پلو له مخ وانه خیست
پښتو لا هسې بکره پرته ده
خوشال بابا

Download from; aghalibrary.com

سرچینې:

.1چرا رنج میبریم؟: عبد المجید رشید پور، 332/331 مخونه، کلمات مرده و بیجان.
.2ګوربت: پر له پسې شپاړسمه ګڼه، ژبه، دماغ ته د خارجي نړۍ د پرانیستې کړکۍ په څېر، محمد ظاهر افق.
.3ګندهارا: د فرهنګ په وده کې د ازادو خپرونو اړتیا، سرمحقق زلمی هېوادمل، 196 مخ.
.4د پښتو د ودې اړتیا او لارې چارې: 170مخ، د جمال الدین لیکنه: د پښتو ژبې د وروسته پاتې کېدو لاملونه او د هغې په وړاندې په شتمنو هېوادونو کې د اوسېدونکو افغانانو مسئولیت.
.5پورتنی اخځ: پښتو ژبه، یوه ملي او فرهنګي اړتیا، د استاد عبد الخالق رشید لیکنه، 45 مخ.
.6هیله: پرله پسې اتلسمه ګڼه، پښتو ژبه او ننني اړتیاوې، د ډاکټر خوشال روهي لیکنه، 125 مخ.
.7د پښتو ژبې د ودې اړتیا او لارې چارې: پښتو ژبه یوه ملي او فرهنګي اړتیا، د استاد عبد الخالق رشید لیکنه، 53 مخ.
.8افسانه های معاصر المانی: د الماني کیسو دري ژباړه، الف مخ.
.9هنر و ادبیات: د چکسلواکیایي او روسي لیکوالو د لیکنو او مرکو ټولګه، مریم وجدان، د چنګېز ایتماتوف مرکه، 1364ل کال، 9مخ.
.10ګوربت: پرله پسې شپاړسمه ګڼه، ډله ییزه مفاهمه، د استاد عبد الجلیل وجدي لیکنه، 71مخ.
.11ګندهارا: پرله پسې اتمه ګڼه 1377ل کال / سلواغه- کب / ادب / سباوون مومند.
.12د پښتو ادبیاتو تاریخ: استاد زلمی هېوادمل، په پښتو کې د نوي معاصر شعر، د پیدا کېدو زمینې، 275مخ.

Download from; aghalibrary.com